

**Auke van der Woud,
Koninkrijk vol sloppen.
Achterbuurten en vuil in de
negentiende eeuw.**

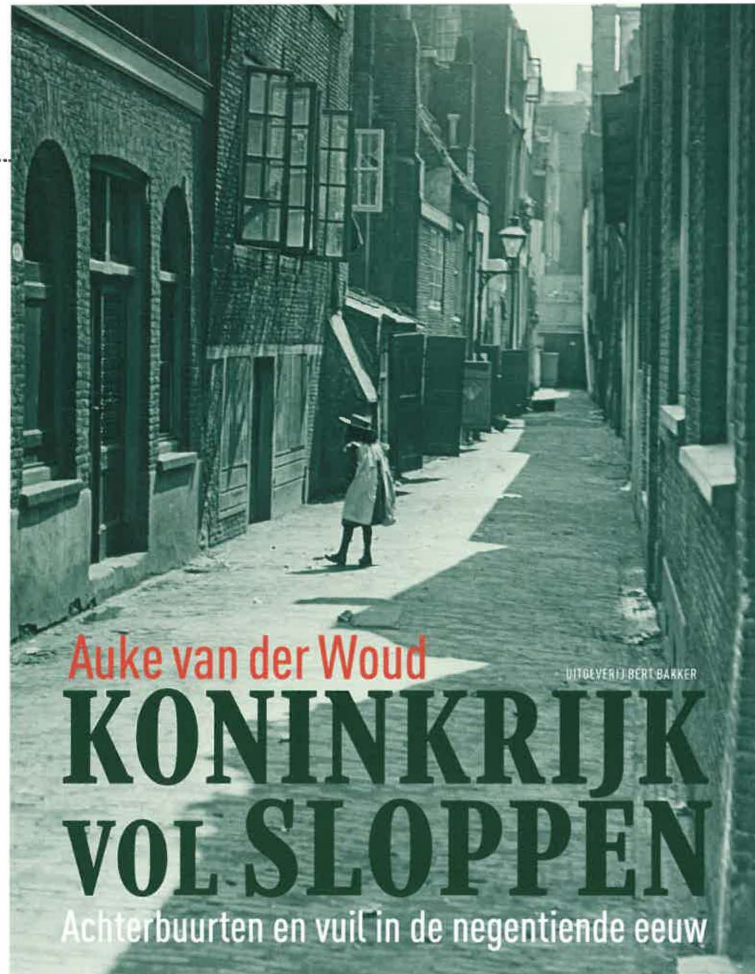
(Bert Bakker: Amsterdam 2010)

440 blz., € 29,95.

Het beeld dat wij hebben van het Nederland van ruim honderd jaar geleden moet worden bijgesteld. Dat is althans de stelling van Auke van der Woud in zijn nieuwste boek *Koninkrijk vol sloppen*. Ons land was toen niet de bijna idyllische Ot en Sien-samenleving die Jetses voor ons getekend heeft en het had dus ook niet de door en door burgerlijke cultuur waar iedereen ('van den notaris tot den dichter en van den baron tot den proletariër' volgens Huizinga) van doordrongen was.

Van der Woud beschrijft - en het is haast niet voor te stellen - hoe tweevijfde van de vijf miljoen inwoners die Nederland honderd jaar geleden telde, in sloppen en stegen woonde. Twee miljoen mensen in woningen die vaak die naam niet eens mochten hebben, van een of twee kamers. De Nederlandse samenleving kende een onderwereld en een bovenwereld en was dus, net als die van Groot-Brittannië, verdeeld in *two nations*.

Anders dan vaak wordt gedacht was die tweedeling niet nieuw, ze had dus ook niets met de industrialisatie te maken en kwam zowel op het platteland en de stad voor, al maakte de nieuwe tijd ze wel schrijnender. De grote verschillen in leefomstandigheden waren van alle tijden, het is eerder opmerkelijk dat de grote contrasten in de loop van de twintigste eeuw zijn verdwenen. De groeiende ergernis en verontrusting over de leefomstandigheden waarin de arbeidende klasse moest leven was een gevolg van de veranderde houding van de burgerij: armoede werd niet meer als een natuurlijk, of een van God gegeven

('elk zijn lot, 't komt van God') geaccepteerd. De vuiligheid in de stad werd als een gevaar voor de eigen gezondheid gezien. De volksklasse moest beschaafd worden.

Fascinerend hierbij is de wijze waarop volgens Van der Woud stank en smerigheid werden beleefd. Tot aan het midden van de negentiende eeuw werd de lucht van menselijke en dierlijke uitwerpselen en de gassen die vrijkwamen bij de nijverheid die organische - dus rot-tend - materiaal verwerkte, niet als problematisch ervaren. Het vuil van de stad en van het dorp verdween in grachten en sloten. Het water daarin was vooral zomers een borrelend en stinkende substantie. Toch werd dat door mensen die geen toegang hadden tot pompwater gebruikt om zich te wassen, de was mee te doen, schoon te maken en ook om te drinken. Er was niemand die zich eraan stoorde. Totdat er in de loop van de negentiende eeuw klachten kwamen over de ziekmakende luchten (miasma's) die uit het water opstegen. En daarmee begon het lange proces vanuit de burgerij dat we kennen als het be-

schavingsoffensief. Uiteindelijk ging het niet meer over de luchten, maar over de hele manier van leven van de onderkant van de samenleving. Maar dat het hierbij niet louter ging om eenrichtingsverkeer - de burgerij die de volksklasse bij de hand nam - blijkt wel uit het verzet dat vanuit de achterbuurten kwam toen de overheid de mesthopen daar wilde verwijderen. Dat werd als vernederend ervaren: de stank en het vuil waren een onderdeel van het leven van het volk en werden niet gezien als een probleem. Daar dacht de burgerij uiteraard anders over. Dus zette de overheid zich vanaf het einde van de negentiende eeuw in om ook de achterbuurten van leidingwater en riolering te voorzien.

Van der Wouds boek kent twee thema's: het leven van de volksklasse in de overbevolkte achterbuurten en de ontwikkeling van de sanitaire infrastructuur. Daarmee heeft hij niet alleen een sociale geschiedenis geschreven, maar ook een culturele. En vooral die laatste is onbekend en boeiend.

Hans Pols